

Research paper
3 (2), Summer 2024

Comparative Analysis of Semantic-Structural Features of the Words of Velayati Dialect and Pahlavi Language

Ali Bazvand

¹ Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: dr.bazvanda@cfu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 28 Apr. 2024

Accepted: 27 Jun. 2024

Keywords:

Pahlavi,
Vlati dialect,
Semantic,
structural

ABSTRACT

Valati dialect, spoken in parts of Isfahan province, is one of the ancient and central dialects of Iran. Conducting appropriate studies on the Valati dialect, while documenting various aspects of this dialect and bringing them out of the purely oral state, which in itself may lead to oblivion and destruction, will help preserve this valuable dialect. The importance of this research lies in the connection between the Valati dialect and the root of its language, specifically the Pahlavi language. The research is descriptive-analytical and is done using library resources. Therefore, 1821 words of the Valati dialect have been compared with those of the Pahlavi language in terms of meaning and structure to determine the lexical connection of this dialect with the Pahlavi language. The research reveals that a significant part of the words of the Valati dialect share the meaning and structure with the Pahlavi language.

Cite this article: Bazvand, A. (2024). "Comparative Analysis of Semantic-Structural Features of the Words of Velayati Dialect and Pahlavi Language". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3 (2), 61-88

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.141195.1106](https://doi.org/10.22034/jls.2024.141195.1106)

1. Introduction

Valati dialect is one of the deep-rooted Iranian dialects, although its name does not indicate its age, its structure clearly shows its age. This dialect has special features such as distinct pronunciation, special words, and a unique grammatical structure that distinguishes it from other Persian dialects of Iran. This dialect shows the regional linguistic and cultural diversity of Iran. The Valati dialect goes back to older periods and has a strong connection with the Persian language. The history of this dialect goes back to Pahlavi Persian, and it was probably developed under the influence of older local languages and cultures. Linguists who have researched this dialect believe that this dialect reflects the regional culture and language of Hassan Abad city and its surroundings. They have also conducted studies to examine the grammatical structure, grammatical words, and special pronunciations of this dialect and to analyze its linguistic features more deeply. With time, the Valati dialect, like other Iranian dialects, has undergone many changes in grammatical and lexical fields, but the plurality of its speakers is still a high wall against the unfortunate events that it is facing. The big problem that the Valati dialect and all old dialects are facing right now is the lack of attention from the young generation and the lack of work in education, both formally and informally. Such a generation doesn't know all the subtleties of their mother tongue, doesn't understand all the ironies, and doesn't use proverbs; But despite all this, he is always trying to reveal the characteristics of standard language to the language in which most of these events take place unconsciously. These factors are: 1- Cultural exchange with other languages and dialects, and the influence of other cultures can cause changes in this language. 2- The use of technology and social media can affect the changes in the Volati language. 3- Migration of people and communication between different people are also effective in this change. 4- Social, economic, and cultural developments can also lead to changes in the dialect of Valati.

The present article seeks to find these issues: 1- Are there similarities between the Valati dialect and the Pahlavi language? 2- How can this dialect and other Persian dialects be protected from the danger of extinction?

The importance and necessity of the research lies in the fact that with the passage of time and the reduction of adherence to the cultural heritage of the past, the dialects are gradually forgotten. Valati dialect is one of the original Iranian dialects that has not been studied in depth, yet. It is obvious that the lack of attention and inattention of researchers to this dialect will cause it to remain unknown and, as a result, destroy the hidden and unique capabilities of the Valati dialect; Capabilities that can help to know more about ancient Iranian languages. Therefore, conducting appropriate research on the Valati dialect, while writing down the various aspects of this dialect and bringing them out of the purely oral state, which itself is the cause of oblivion and destruction, will lead to know more and more this precious Iranian dialect and even know some of the unknowns of other Iranian dialects and languages.

2. A brief note on previous works

The conducted studies show that despite the many research capacities of the Valati dialect, only a few studies have been conducted on this dialect. Tahri and Nikbakht (2019) examine Pikan language, which is one of the varieties of the Jarqoiya dialect that is spoken in the southeast of Isfahan in a village with the same name. This dialect, along with dialects such as Gezi, Sadhi Varzaneh, and Jews of Isfahan, are placed in the southern branch of the central dialects. This research, with a descriptive approach, describes the simultaneous and historical phonology and grammar of this dialect. Sadeghi (2018) has investigated various phonetic, phonological, grammatical, vocabulary, and thematic terms of the Valati dialect. The achievement of his research proves that the Valati dialect has a long history, in such a way that there are common words in this dialect that are very old and cannot be found in the Persian language and other current dialects of Iran. Sadehi and Raqibdoost (2015) investigated and compared the structure of past tense verbs in the two dialects of Volati and Kilimian of Isfahan. The result of their research shows that there is a great similarity between the two dialects of Valati and Kilimian of Isfahan in different phonetic, phonological, and morphological levels. The remarkable similarity of verbs in the past tense in the studied dialect is to the extent that it confirms the hypothesis of their common historical root. Kalbasi and Qanadi (2007) investigate the description of the taxonomy of verb structure in the Jarqouye dialect, and the aim of the article is to determine the morphological and syntactic rank of this dialect based on some of the current parameters of taxonomy. As can be seen, the current article is different from other studies in terms of content and topic, and it expresses something new.

3. Theoretical framework

This research was carried out in a descriptive-analytical way by using library resources and face-to-face interviews with elderly people. The library method includes the use of library resources to collect information, data, and documents related to the subject or research problem. This method includes visiting libraries, studying books, articles, and other sources, searching for information in specialized databases, using library lists and catalogs, and performing analytical and interpretative studies on the collected information. Also, in order to improve the quality of work in the field, we have used local speakers to collect some data from informed and elderly people in the form of oral and live interviews. The open coding method has been used to analyze the data. This method helps researchers to access reliable and consistent data and information, and support their research. Regarding the vocabulary of the Valati dialect, the criterion of this research is the collection of a part of the data in the field and the master's thesis of Zainul Abidin Sadeghi (2017).

Also, in this research, the source used for the vocabulary of the Pahlavi language is the book of Bahram Farahvoshi (2009), along with two additional sources, i.e., D. N. Mackenzie (1994) and another work of Bahram Farahvoshi (2011). Considering that the approach of the research is comparative, the words of the Valati dialect found in the mentioned source are matched with those of the Pahlavi language found in

the mentioned books to determine the commonalities between them and, in this way, to prove the connection between the Valati dialect and the Pahlavi language.

4. Research methodology

This research is conducted in a descriptive-analytical manner and using library resources. The library method includes using library resources to collect information, data, and documents related to the research topic or issue. This method includes visiting libraries, reading books, articles, and other sources, searching for information in specialized databases, using library lists and catalogs, and conducting analytical and interpretive studies on the collected information. This method helps researchers access reliable and trustworthy data and information and support their research. Regarding the vocabulary of the Valati dialect, the criterion of this research is collecting part of the data in the field and the master's thesis of Zain El-Abedin Sadeghi (2018).

5. Conclusion

In this comparative study, which was devoted to the investigation of the Valati dialect with the Pahlavi language from the point of view of lexical similarity, 1821 words of the Valati dialect were matched with the words of the Pahlavi language at both semantic and phonological levels, of which 495 were Valati words (26 percent), having common and similar equivalents in Pahlavi language. These common and similar words are divided into three categories based on semantic and structural similarity: 1- words with completely similar meaning and structure, 2- words with completely similar meaning and little difference in structure, and 3- similar words with little difference in meaning and structure. The frequency of words of the first category is 50 words (10 percent), the frequency of words of the second category is 430 words (87 percent), and the frequency of words of the third category is only 15 words (3 percent). Among the words of the second and third categories, what has caused the structural difference between the words of the Valati dialect and their equivalent words in the Pahlavi language are the changes that have come about through phonological processes such as assimilation, deletion, inversion, etc. Also, the special phonetic and morphological features of the Valati dialect and the Pahlavi language, such as vowels or unique word-forming suffixes, have been influential in the emergence of such structural differences. In terms of the thematic classification of common and similar words of the Valati dialect with the Pahlavi language, the most frequent words are related to "plants, fruits and food" category (64 words) (12.92 percent) and the lowest frequency is related to "pests, diseases and related words" category (7 words) (1.41 percent). In the end, it should be mentioned that conducting this research shows the high capacity of this dialect to conduct linguistic research and compare it with other Iranian languages, in order to make it known as much as possible and prevent its decline.

نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی

نظریه و کاربرد

دوره سوم، شماره دوم، شماره پیاپی ششم، تابستان ۱۴۰۳، ص ۸۸-۶۱

تحلیل تطبیقی معنایی و واجی واژه‌های گویش ولاتی با زبان پهلوی

علی بازوند

۱. (نویسنده مسؤول) استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. dr.bazvanda@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	گویش ولاتی، از زمره گویش‌های دیرین و مرکزی ایران است که در بخش‌هایی از استان اصفهان بدان تکلم می‌شود. انجام پژوهش‌هایی درخور، در گویش ولاتی، ضمن مکتوب نمودن جنبه‌های گوناگون این گویش و بیرون آوردن آن‌ها از حالت شفاهی صرف که خود زمینه‌ساز فراموشی و نابودی است، به شناخت هر چه بیشتر این گویش ارزشمند ایرانی منجر خواهد شد. اهمیت پژوهش در این است که ارتباط گویش ولاتی را با ریشه زبان خویش؛ یعنی زبان پهلوی نشان داده می‌شود. شیوه و ابزار تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای صورت می‌گیرد. از این رو در این پژوهش، ۱۸۲۱ واژه گویش ولاتی با واژگان زبان پهلوی از نظر معنایی و ساختاری مقایسه شده‌است تا پیوند واژگانی این گویش با زبان پهلوی مشخص گردد. نتایج کلیدی پژوهش این است که بخش قابل توجهی از واژگان گویش ولاتی در معنا و ساختار با واژگان زبان پهلوی اشتراک دارند.
تاریخ وصول:	
۹ اردیبهشت ۱۴۰۲	
تاریخ پذیرش:	
۷ تیر ۱۴۰۳	
واژه‌های کلیدی:	
پهلوی،	
گویش ولاتی،	
معنایی،	
ساختاری	

استناد: بازوند، علی (۱۴۰۳). «تحلیل تطبیقی معنایی و واجی واژه‌های گویش ولاتی با زبان پهلوی». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و

کاربرد، ۳ (۲)، ۸۸-۶۱

ناشر: دانشگاه کردستان

حق مؤلف: نویسندگان

DOI: 10.22034/jls.2024.141195.1106

۱. مقدمه

زبان از بزرگ‌ترین مواهب بشری است که در ساده‌ترین تعریف ممکن، مهم‌ترین عامل در برقراری ارتباط میان انسان‌هاست. زبان مفهوم بسیار گسترده‌ای است؛ اما در گستره پهناور هر زبان، لهجه‌ها و گویش‌هایی وجود دارند که همگی آوایی گونه‌گون و منشعب از یک ریشه هستند. همه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نیز؛ سرچشمه واحد دارند و مایه و مصالح مشترک آن‌ها، قواعد دستوری و ذخیره لغوی زبان اصلی و مشترک ایرانی است (ر.ک. اُرانسکی، ۱۳۷۹: ۲۸-۲۹). نکته قابل توجهی که در اغلب این گویش‌ها مشاهده می‌شود وجود واژگان و ویژگی‌های متعدد زبان پهلوی از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی دوره میانه در آن‌هاست. به گونه‌ای که گویشوران این گویش‌ها هنوز هم برخی مختصات آوایی، صرفی و نحوی زبان پهلوی (فارسی میانه) را در گونه گفتاری این زبان به کار می‌برند و همچنان زبانشان به واژگان پهلوی آشناست.

گویش ولاتی از گویش‌های ریشه‌دار ایرانی است که هرچند نام آن گویای شناسنامه کهنش نیست؛ اما ساختار آن به‌خوبی قدمت آن را نشان می‌دهد. این گویش دارای ویژگی‌های خاصی از جمله تلفظ متمایز، واژه‌های خاص و ساختار گرامری منحصربه‌فرد است که آن را از سایر گویش‌های فارسی ایران متمایز می‌کند. این گویش نشان از تنوع زبانی و فرهنگی منطقه‌ای ایران دارد. گویش ولاتی به دوره‌های قدیمی‌تر بازمی‌گردد و ارتباط محکمی با زبان فارسی دارد. تاریخچه این گویش به فارسی پهلوی بازمی‌گردد و احتمالاً تحت‌تأثیر زبان‌ها و فرهنگ‌های محلی قدیمی‌تر تکوین یافته است. زبان‌شناسانی که در مورد این گویش پژوهش‌های انجام داده‌اند، معتقدند که این گویش بازتاب فرهنگ و زبان منطقه‌ای شهر حسن‌آباد و اطراف آن است؛ همچنین بررسی‌های انجام داده‌اند تا ساختار گرامری، واژه‌های دستور زبان و تلفظ‌های خاص این گویش را بررسی کرده و به تحلیل عمیق‌تری از ویژگی‌های زبانی آن بپردازند. با گذر زمان گویش ولاتی همچون دیگر گویش‌های ایرانی دستخوش دگرگونی‌های بسیار در حوزه‌های دستوری و واژگانی گشته؛ اما کثرت گویشوران آن همچنان دیوار بلندی است در برابر پیشامدهای ناگواری که روبروی آن قرار دارد. مشکل بزرگی که هم‌اکنون گویش ولاتی و تمامی گویش‌های کهن با آن روبرو هستند، کم‌توجهی نسل جوان و کم‌کاری در امر آموزش،

چه به صورت رسمی و چه غیررسمی است. چنین نسلی تمام ظرافت‌های زبان مادری خود را نمی‌داند، همه کنایات را نمی‌فهمد و ضرب‌المثل‌ها را به کار نمی‌بندد؛ بلکه با این همه همواره در تلاش است پای ویژگی‌های زبان معیار را به این زبان باز کند که بیشتر، این رخدادها ناخودآگاه صورت می‌گیرد. این عوامل عبارت‌اند از: ۱- تبادل فرهنگی با سایر زبان‌ها و گویش‌ها و نفوذ فرهنگ‌های دیگر می‌تواند باعث تغییرات در این زبان شود. ۲- استفاده از تکنولوژی و رسانه‌های اجتماعی می‌تواند بر تغییرات زبان ولاتی مؤثر واقع شود. ۳- مهاجرت افراد و برقراری ارتباطات بین افراد مختلف؛ نیز در این تغییر مؤثر هستند. ۴- تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز می‌توانند به تغییرات در گویش ولاتی منجر شوند.

با گذر زمان و کاهش پابندی به میراث فرهنگی گذشتگان، گویش‌ها نیز به مرور به دست فراموشی سپرده می‌شوند. گویش ولاتی در شمار گویش‌های اصیل ایرانی است که هنوز پژوهش‌های عمیق و درخور چندانی در آن صورت نگرفته است.

می‌توان این فرضیه را برای این پژوهش در نظر گرفت: با توجه به اینکه همه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی ریشه واحد و مشترک دارند و از طرفی گویش ولاتی هم به عنوان یکی از گویش‌های رایج و باصالت ایرانی، ریشه در زبان‌های کهن ایرانی دارد. زبان ولاتی زیر مجموعه زبان نائینی است. «نائینی متعلق به گروه زبان‌های غربی شمالی زبان‌های ایرانی است. در تقسیم‌بندی ریزتری از زبان‌های ایرانی غربی شمالی، نائین در گروه زبان‌های فلات مرکزی ایران جای دارد» (دبیرمقدم، ۱۳۹۳: ج ۲/ ۹۶۳).

رده‌بندی زبان پهلوی به عنوان یک زبان باستانی و تاریخی، به طور کلی به دو بخش اصلی تقسیم می‌شود: ۱- پهلوی باستان: این نوع زبان پهلوی به عنوان زبان رسمی امپراتوری اشکانیان و ساسانیان در ایران باستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. ۲- پهلوی میانه: به عنوان یکی از زبان‌های ادبی و رسمی در دوره اسلامی در ایران برای نگارش متون ادبی و دینی مورد استفاده قرار می‌گرفت. «از میان ویژگی‌های رده‌شناختی، تمایل فارسی باستان به نهادن فعل در پایان جمله و واقع شدن گزاره پیش از فعل اسنادی، ویژگی‌های شاخص فعل پایانی بودن این زبان است... بنابراین فارسی باستان زبانی یک‌دست و یک‌پارچه به لحاظ مشخصه‌های رده‌شناختی نیست» (همان: ج ۱/ ۱۳۴-۱۳۳). می‌بایست بین زبان پهلوی که از مهم‌ترین زبان‌های فارسی میانه است با گویش ولاتی از نظر دایره واژگان، همانندی‌های چشمگیری وجود داشته باشد. «از میان

مشخصه‌های رده‌شناختی زبان فارسی میانه، گرایش این زبان به آوردن فعل در پایان جمله و قراردادن گزاره پیش از فعل اسنادی، مشخصه‌های برجسته فعل پایانی بودن این زبان است» (همان: ج ۱/ ۱۳۸).

این پژوهش شامل این اهداف است:

۱. اثبات دیرینگی گویش ولاتی از طریق کشف تشابهات واژگانی آن با زبان پهلوی.
 ۲. معرفی و شناساندن گویش ولاتی به شیفتگان میراث فرهنگی ایران، به‌ویژه پژوهشگران حوزه گویش‌های ایرانی جهت معطوف نمودن توجه آنان به این گویش و ایجاد رغبت به پژوهش در آن.
 ۳. مکتوب نمودن مشخصه‌های صرفی و نحوی گوشه‌هایی از گویش ولاتی به منظور مصون داشتن آن از آسیب نابودی.
 ۴. فراهم آوردن زمینه برای انجام پژوهش‌های بیشتر در گویش ولاتی، به‌ویژه پژوهش‌هایی که به بررسی رده‌شناختی گویش ولاتی با دیگر گویش‌ها و زبان‌های ایرانی می‌پردازند.
- پژوهش حاضر به دنبال یافتن این مسئله‌هاست: ۱- آیا بین گویش ولاتی و زبان پهلوی شباهت‌های وجود دارد؟ ۲- چگونه می‌توان این گویش و سایر گویش‌های زبان فارسی را از خطر انتقراض مصون داشت؟
- اهمیت و ضرورت پژوهش در این نکته است که با گذر زمان و کاهش پابندی به میراث فرهنگی گذشتگان، گویش‌ها نیز به‌مرور به دست فراموشی سپرده می‌شوند. گویش ولاتی در شمار گویش‌های اصیل ایرانی است که هنوز پژوهش‌های عمیق و درخور چندانی در آن صورت نگرفته است. بدیهی است که کم‌توجهی و بی‌توجهی پژوهشگران به این گویش سبب ناشناخته ماندن و در نتیجه نابودی قابلیت‌های مکتوم و منحصر به فرد گویش ولاتی خواهد شد، قابلیت‌هایی که می‌تواند به شناخت بیشتر زبان‌های کهن ایرانی یاری رساند؛ بنابراین انجام پژوهش‌های درخور در گویش ولاتی، ضمن مکتوب نمودن جنبه‌های گوناگون این گویش و بیرون آوردن آن‌ها از حالت شفاهی صرف که خود زمینه‌ساز فراموشی و نابودی است، به شناخت هرچه بیشتر این گویش ارزشمند ایرانی و حتی شناخت پاره‌ای از مجهولات دیگر گویش‌ها و زبان‌های ایرانی منجر خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که علی‌رغم ظرفیت‌های پژوهشی بسیاری که گویش ولاتی دارد تاکنون تنها چند پژوهش درباره این گویش صورت گرفته است.

طاهری و نیک‌بخت (۱۳۹۹) به بررسی زبان پیکانی که یکی از گونه‌های گویش جرقویه‌ای است که در جنوب شرقی اصفهان در روستایی با همین نام تکلم می‌شود، می‌پردازد. این گویش در کنار گویش‌هایی مانند؛ گزی، سده ورزنه‌ای و یهودیان اصفهان در زیرشاخه جنوبی از گویش‌های مرکزی قرار می‌گیرد. این تحقیق با رویکردی توصیفی به توصیف واج‌شناسی هم‌زمانی و تاریخی و دستور این گویش می‌پردازد.

صادقی (۱۳۹۷) ویژگی‌های گوناگون آواشناختی، واج‌شناسی، دستوری و واژگان و اصطلاحات موضوعی گویش ولاتی را بررسی کرده است. دستاورد پژوهش وی گواه این است که گویش ولاتی دارای قدمتی طولانی است، به گونه‌ای که در این گویش واژگانی رایج است که بسیار قدیمی می‌باشند و در زبان فارسی و دیگر گویش‌های کنونی ایران یافت نمی‌شود.

سدهی و رقیب دوست (۱۳۹۴) به بررسی و مقایسه ساختار افعال زمان گذشته در دو گویش ولاتی و کلیمیان اصفهان پرداخته‌اند. نتیجه پژوهش آنان نشان می‌دهد که شباهت زیادی میان دو گویش ولاتی و کلیمیان اصفهان در سطوح مختلف آوایی، واجی و صرفی وجود دارد. شباهت قابل تأمل افعال در زمان گذشته در گویش مورد بررسی به میزانی است که فرضیه ریشه تاریخی مشترک آنها را تأیید می‌کند.

کلباسی و قنادی (۱۳۸۶) به بررسی توصیف رده‌شناسی ساختمان افعال در گویش جرقویه پرداخته است و هدف مقاله تعیین رده صرفی و نحوی این گویش بر اساس برخی از پارامترهای مطرح رده‌شناسی در حوزه فعلی است.

پژوهش‌های مورد اشاره در پیشینه هر کدام به وجهی از گویش ولاتی اشاره کرده‌اند. از جمله مورد اول به بررسی گونه پیکانی که یکی از زیرگونه‌های گویش ولاتی است اشاره کرده است و مورد دوم به ویژگی‌های آوایی و واجی و دستوری، اصطلاحات موضوعی گویش ولاتی پرداخته است و مقاله سوم به بررسی و مقایسه ساختار افعال گویش ولاتی با کلیمیان اصفهان اشاره می‌کند و مورد آخر به بررسی رده‌شناسی افعال گویش ولاتی پرداخته است. هم‌چنان که

مشاهده می‌شود، مقاله مذکور از حیث محتوا و موضوع با سایر پژوهش‌های مطرح شده متفاوت است و سخن تازه‌ای بیان می‌کند؛ زیرا به بُعد ساختاری و معنایی واژه‌های گویش ولاتی و اشتراکات آن‌ها با زبان پهلوی می‌پردازد. وجه مشترک این مقاله با سایر مقالات موجود در پیشینه، اگرچه آن‌ها هم به جنبه‌ای از گویش ولاتی اشاره می‌کنند؛ اما در نگاه کلی ارتباط موضوعی مشترکی با هم ندارند.

۳. زبان پهلوی (فارسی میانه) و گویش ولاتی

زبان‌شناسان زبان‌های ایرانی را از نظر تاریخی به سه دسته عمده زبان‌های دوره باستان، زبان‌های دوره میانه و زبان‌های دوره نو تقسیم می‌کنند (ر.ک. تفضلی، ۱۳۸۹: ۱۱). در این تقسیم‌بندی، دوره باستان از قدیم‌ترین زمانی که از آن آثار و نوشته‌هایی به زبان‌های ایرانی بر جا مانده است، آغاز می‌شود و با انقراض حکومت هخامنشیان پایان می‌یابد (خانلری ۱۳۶۵: ج ۱: ۱۵۸-۱۵۹). زبان اوستایی، زبان پارسی باستان، زبان سکایی (اسکیتی) و زبان مادی، چهار زبان شناخته شده ایرانی در دوره باستان است (ر.ک. آرانسکی، ۱۳۷۹: ۱۹-۲۰). زبان‌های دوره میانه به زبان‌هایی اطلاق می‌شود که از پایان شاهنشاهی هخامنشی تا آغاز اسلام (از قرن‌های ۴ و ۳ ق.م تا قرن‌های ۹ و ۸ م.) به کار می‌رفته‌است و حد فاصل بین زبان‌های باستانی و زبان‌های ایرانی دوره اخیر است (زمردی، ۱۳۹۳: ۹۱). از برخی از زبان‌های ایرانی این دوره آثار مختلفی به جا مانده که این زبان‌ها به سبب شباهت‌هایی که از نظر قواعد دستوری با هم دارند، به دو گروه ۱. زبان‌های ایرانی میانه شرقی و ۲. زبان‌های ایرانی میانه غربی تقسیم می‌شوند. گروه زبان‌های ایرانی میانه شرقی، زبان‌های بلخی و سکایی و سغدی و خوارزمی را در بر می‌گیرد و گروه دیگر، مشتمل بر دو شاخه شمالی (پهلوانیک) و جنوبی (پارسیک) است (ابوالقاسمی، ۱۳۹۳: ۸۸ و زمردی، ۱۳۹۳: ۹۳-۹۴). زبان ایرانی میانه غربی شمالی که پهلوانیک و پارتی نیز خوانده می‌شود، زبان رایج دوره اشکانیان (از حدود ۲۵۰ ق.م. تا حدود ۲۲۴ م.) بوده که تا اوایل دوره ساسانی نیز آثاری بدان تألیف شده است. این زبان در شمال و شمال شرقی ایران متداول بوده است (تفضلی، ۱۳۸۹: ۱۲). پارسیک یا پارسی میانه، گویش جنوب غربی ایران یعنی فارس بوده‌است. پیش از کشف نوشته‌های طورفان، این زبان را «پهلوی» می‌خواندند؛ اما برای تفاوت نهادن میان این زبان با گروه شمالی آن اصطلاح «پارسی میانه» به آن اطلاق شد (زمردی، ۱۳۹۳: ۹۳). زبان‌های ایرانی نو نیز به آن دسته از زبان‌هایی گفته می‌شود که از نظر تاریخی از قرن‌های دوم و سوم ه.ق (هشتم و

نهم م.) که آغاز نگارش آن‌ها به خط عربی است، شروع می‌شوند (آرانسکی، ۱۳۷۸: ۱۰۳). مهم‌ترین زبان‌های این دوره، فارسی دری، تاجیکی، دری افغانستان، کردی، لری و بختیاری، بلوچی، پشتو، آسی، تاتی، تالشی، گیلکی، طبری یا مازندرانی، گویش‌های مرکزی ایران، گویش‌های سرزمین فارس، زبان‌های پامیری و... است (خانلری، ۱۳۶۵: ج ۱: ۲۹۱-۳۰۳). گویش ولاتی (ولایتی) از جمله گویش‌های مرکز ایران است که گویشورانی در بخش‌های جرقویه (گرکویه) سفلی و علیا در جنوب شرقی اصفهان، بخش‌های رودشت و کوهپایه در شرق اصفهان، شهرستان ناین و بخش‌های پیرامون آن، شهرستان اردستان و بخش‌های پیرامون آن، نطنز و بخش‌های آن، برخی از بخش‌های شهرستان کاشان چون جوشقان قالی، شهرستان‌های دلیجان، خوانسار، برخوار و میمه، شهرستان خمینی‌شهر و همچنین زردشتیان یزد و کرمان بدان صحبت می‌کنند (ر.ک. شفيعی نیک‌آبادی، ۱۳۷۹: ۴۳۹).

این گویش همانند دیگر گویش‌های مرکزی ایران، در دسته‌بندی زبان‌های نو ایرانی، در گروه زبان‌های ایرانی شمال غربی، قرار می‌گیرد (ر.ک. زمردی، ۱۳۹۳: ۱۱۰)؛ و باید آن را یکی از گویش‌های بازمانده از زبان‌های دوره باستان و میانه دانست که از این بین، بیشتر، از زبان پهلوی مایه گرفته و در شمار گویش‌های وابسته به زبان فارسی میانه است (ر.ک. صادقی، ۱۳۹۷: ۶ و شفيعی نیک‌آبادی، ۱۳۷۶: ۴۳۹).

۴. روش پژوهش

این تحقیق به شیوه‌ای توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه حضوری با افراد معمر و سالخورده انجام گرفته است. روش کتابخانه‌ای شامل استفاده از منابع کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات، داده‌ها و اسناد مرتبط با موضوع یا مسئله تحقیقی است. این روش شامل مراجعه به کتابخانه‌ها، مطالعه کتب، مقالات و منابع دیگر، جستجوی اطلاعات در پایگاه‌های تخصصی، استفاده از فهرست‌ها و کاتالوگ‌های کتابخانه و انجام مطالعات تحلیلی و تفسیری بر روی اطلاعات جمع‌آوری شده است. همچنین به منظور بالاتر بردن کیفیت کار به صورت میدانی به جمع‌آوری برخی از داده‌ها از افراد مطلع و سالمند به صورت مصاحبه شفاهی و زنده از گویشوران محلی بهره برده‌ایم و برای تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری باز استفاده شده است. این روش به پژوهشگران کمک می‌کند تا به داده‌ها و اطلاعات موثق و قابل اعتماد دسترسی پیدا کنند و تحقیقات خود را پشتیبانی نمایند. در رابطه با واژگان گویش ولاتی، معیار

این پژوهش، گردآوری بخش از داده‌ها به‌صورت میدانی و پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد زین‌العابدین صادقی، (۱۳۹۷) است.

جدول ۱. دسته‌بندی موضوعی واژگان گویش ولاتی و فراوانی آن‌ها

ردیف	دسته موضوعی واژه‌های گویش ولاتی	فراوانی
۱	اندام‌های بدن انسان و واژه‌های وابسته	۱۰۱
۲	ابزارهای کار، وسایل خانه، مواد و کانی‌ها	۲۰۷
۳	آفت‌ها، بیماری‌ها و واژه‌های وابسته	۷۷
۴	بستگان، آشنایان، پیشه‌وران و واژه‌های وابسته	۱۱۲
۵	مکان‌ها، معماری‌ها، مصالح و اجزای ساختمان	۹۰
۶	پوشیدنی‌ها، زیورها و وابسته‌های آن	۶۳
۷	گیاهان، میوه‌ها و خوراکی‌ها	۲۱۰
۸	جانوران، موجودات خیالی و واژه‌های وابسته	۱۶۹
۹	عناصر، موقعیت‌های جغرافیایی و پدیده‌های طبیعی	۷۵
۱۰	اعداد و واحدهای اندازه‌گیری	۱۵۲
۱۱	مزه‌ها و رنگ‌ها	۱۵
۱۲	ضمیرها	۴۳
۱۳	خصیلت‌های انسانی، رفتارها و واژه‌های وابسته	۱۶۱
۱۴	واژه‌های متضاد	۱۴۶
۱۵	مصدرها	۲۰۰
۱۶	مجموع	۱۸۲۱

همچنین، در این پژوهش منبع مورد استفاده برای واژگان زبان پهلوی، کتاب بهرام فره‌وشی (۱۳۸۸) است که در کنار آن از دو منبع تکمیلی دیگر، دن مکنزی (۱۳۷۳) و اثر دیگری از بهرام فره‌وشی (۱۳۹۰)، استفاده شده‌است. با توجه به اینکه رویکرد پژوهش تطبیقی است، واژگان گویش ولاتی موجود در منبع مذکور با واژگان زبان پهلوی موجود در کتاب‌های یاد

شده مطابقت داده می‌شود تا اشتراکات میان آن‌ها مشخص و بدین طریق پیوند گویش ولاتی با زبان پهلوی اثبات شود.

۵. بحث و بررسی

پس از انجام بررسی‌های تطبیقی مشخص شد که میان واژگان گویش ولاتی منطقه جرقویه علیا با واژگان زبان پهلوی اشتراکات و تشابهات درخور توجهی در معنا و ساختار وجود دارد، به طوری که از ۱۸۲۱ واژه گویش ولاتی، ۴۹۵ واژه (حدود ۲۶ درصد) با واژگان زبانی پهلوی مشترک و مشابه هستند. در ادامه پژوهش، این واژه‌ها بر حسب اشتراک و تشابه در معنا و ساختار، در ذیل سه دسته: ۱. واژه‌هایی با معنا و ساختاری کاملاً مشابه ۲. واژه‌هایی با معنای کاملاً مشابه و اندک تفاوتی در ساختار و ۳. واژه‌هایی مشابه با اندک تفاوتی در معنا و ساختار، قرار داده شده است. بدیهی است که به دلیل محدودیت حجم مقاله آوردن تمامی این واژه‌ها در این جستار امکان‌پذیر نیست و به همین سبب تعداد یکصد واژه، گزینش و به صورت تحلیل تطبیقی با معادل‌های پهلوی خود، ارائه می‌شود. از میان یکصد واژه انتخابی، سهم هر دسته به تناسب درصد فراوانی تشابهات و اشتراکات آن دسته خواهد بود.

لازم به ذکر است که برای سهولت تلفظ واژه‌های مورد بررسی در پژوهش و نیز تبیین بهتر و روشن‌تر تفاوت‌های ساختاری آن‌ها تمام واژه‌ها با معادل آوانویسی ذکر شده‌اند. در این راستا برای آوانویسی واژه‌های زبان پهلوی، از الفبای آوانگار موجود در کتاب «فرهنگ فارسی به پهلوی» (۱۳۸۸) بهرام فره‌وشی استفاده شده است.

شباهت بین واژه‌های گویش ولاتی با زبان پهلوی گویای این مطلب است که اغلب گویش‌های ایرانی در جهاتی اشتراکاتی با زبان اصلی و مبدأ خود؛ یعنی زبان پهلوی دارند البته اثبات این موضوع خود نیازمند تحقیقات بیشتری است و در حوصله این مقال نمی‌گنجد.

گویش‌های محلی سرمایه‌های گرانقدری هستند که در دل خود فرهنگ‌های مختلفی دارند در واقع هر واژه در یک گویش گوشه‌ای از تاریخ اجتماعی و فرهنگی ملت ماست. زبان‌ها و گویش‌های مختلف به دلیل عوامل سیاسی، اجتماعی و جغرافیایی با هم تفاوت دارند. زبان‌ها گاه در گذر زمان دچار تغییر می‌شوند. زبان به عنوان یک نهاد اجتماعی از یک سو برای ایفای نقش ارتباطی خود نیاز به ثبات دارد و از سوی دیگر به تبع دگرگونی‌هایی که در سطح جامعه حادث می‌شود ناگزیر دچار تغییر می‌گردد و خود را با نیازهای روز منطبق می‌سازد.

ایران کشوری پهناور و دارای اقلیم‌های متفاوت و دارای تمدن چند هزار ساله است؛ بنابراین به واسطه این تنوع و پراکندگی دارای زبان‌ها و گویش‌های مختلفی است. با تمام اهمیت زبان‌ها و گویش‌ها نکته حائز اهمیت این است که هم اکنون زبان‌ها و گویش‌های محلی اغلب در حال فراموشی و یا حتی منسوخ شده‌اند. در گذشته گویش‌ها و لهجه‌های مختلف پل ارتباطی میان مردم یک منطقه بود؛ ولی به تدریج آن‌ها؛ نیز به انزوا رفتند البته این نکته فقط در کشور ما نیست و یک مسئله جهانی است.

عوامل متعددی در به حاشیه رانده شدن زبان‌های محلی مؤثر است و این مسئله در میان نسل‌های جدیدتر به دلیل نظام آموزشی و دستیابی به یک زبان مشترک و واحد از بین رفته است. آموزش‌های رسمی در کشور ما همه با زبان معیار و رسمی است و این خود دلیلی بر ارجاع جوان‌ترها به زبان معیار و دوری از زبان محلی است. در این میان نکته مهم که باید به آن اشاره شود، این است که از بین رفتن یک گویش محلی و یک زبان قومی برابر است با نابودی تاریخ و فرهنگ شفاهی یک قوم و یک ملت و این نکته منجر به از بین رفتن داستان‌ها، ضرب‌المثل‌ها، خاطرات و... می‌شود. از این رو زبان و گویش‌های محلی به عنوان یک ابزار در حفظ هویت فرهنگی و تاریخی یک سرزمین بخشی از میراث معنوی آن محسوب می‌شود که باید مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۲. الفبای آوانگار زبان پهلوی

ردیف	*شرح نشانه	نشانه آوایی	ردیف	شرح نشانه	نشانه آوایی
۱	آ	a	۱۹	ش	ʃ
۲	اَ	æ	۲۰	ص	s
۳	اِ	e	۲۱	ض	z
۴	اُ	o	۲۲	ط	t
۵	ب	b	۲۳	ظ	z
۶	پ	p	۲۴	ع	ʔ
۷	ت	t	۲۵	غ	ɣ
۸	ث	θ	۲۶	ف	f
۹	ج	dʒ	۲۷	ق	g

۱۰	چ	tʃ	۲۸	ک	k
۱۱	ح	h	۲۹	گ	g
۱۲	خ	x	۳۰	ل	l
۱۳	د	d	۳۱	م	m
۱۴	ذ	z	۳۲	ن	ɲ
۱۵	ر	r	۳۳	و	v
۱۶	ز	z	۳۴	ه	h
۱۷	ژ	ʒ	۳۵	ی	j
۱۸	س	s			

همچنین، برای گویش ولاتی از الفبای آوانگاری زین‌العابدین صادقی (۱۳۹۷)، استفاده شده اما جهت هماهنگی بیشتر آن با الفبای آوانگار زبان پهلوی، تغییرات اندکی در آن ایجاد شده است.

جدول ۳. الفبای آوانگار گویش ولاتی

ردیف	شرح نشانه	نشانه آوایی	ردیف	شرح نشانه	نشانه آوایی
۱	همزه وع	ʔ	۲۰	م	m
۲	آ (باز)	æ	۲۱	ن	ɲ
۳	آ	a	۲۲	اُ	o
۴	ب	b	۲۳	اُ کشیده	Ō, ø
۵	چ	tʃ	۲۴	اَو	əʊ
۶	د	d	۲۵	پ	p
۷	ا	e	۲۶	ق	g
۸	ا کشیده	ē	۲۷	ر	r
۹	او	əʊ	۲۸	ث / سسأله / ص	s
۱۰	ف	f	۲۹	ش	ʃ
۱۱	گ	g	۳۰	ت / ط	t
۱۲	غ	ɣ	۳۱	او	u
۱۳	ه/ح	h	۳۲	او کشیده	u:

۱۴	ای	i	۳۳	و	v
۱۵	ای کشیده	i:	۳۴	خ	x
۱۶	واکه‌ای بین ایی و او	y/ü	۳۵	ی	j
۱۷	ج	dʒ	۳۶	ذ/ز/ض/ظ	z
۱۸	ک	k	۳۷	ژ	ʒ
۱۹	ل	l,ɫ			

۱.۵ واژه‌هایی با معنا و ساختاری کاملاً مشابه

این دسته از واژه‌ها از نظر معنا و ساختار در گویش ولاتی و زبان پهلوی، کاملاً یکسان هستند و هیچ گونه تفاوتی در آن‌ها مشاهده نمی‌شود؛ بنابراین بیش از دو دسته دیگر واژه‌های مشترک و مشابه می‌توانند پیوستگی و ارتباط واژگانی میان گویش ولاتی و زبان پهلوی را نشان دهند. اغلب واژه‌های این دسته از زبان پهلوی به زبان فارسی دری نیز رسیده‌اند و امروزه هم کاربرد دارند، با این تفاوت که ساختار آن‌ها، بر خلاف معنایشان، دستخوش تحولاتی بوده است. تعداد اندکی از واژه‌های این دسته تنها در زبان پهلوی و گویش ولاتی مشاهده می‌شود و نشانی از آن‌ها در فارسی دری یافت نمی‌شود. این دسته از واژه‌های مشترک و مشابه گویش ولاتی و زبان پهلوی، مشتمل بر ۵۰ واژه (۱۰ درصد) است که در ذیل ۱۰ مورد از آن‌ها ارائه شده است. لازم به ذکر است که اغلب واژه‌هایی که در زیر به آن‌ها پرداخته شده کلید و نمونه‌هایی برای جدول شماره ۳ می‌باشند.

۱- واژه ولاتی: dūl معادل فارسی واژه (دَلُو) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۴) // معادل پهلوی: dūl (دَلُو) (فروشی، ۱۳۸۸: ۲۴۰) // مقایسه: از ویژگی‌های شاخص گویش ولاتی، حفظ پاره‌ای از واژه‌های کهن ایرانی با همان معنا و شکل دیرینه است یکی از این واژه‌ها، dūl در معنی دَلُو (سطل آب) است که در گویش ولاتی و زبان پهلوی، معنا، ساختار و تلفظ یکسان دارد.

۲- واژه ولاتی: gær معادل فارسی واژه (کچل) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۰) // معادل پهلوی: gær (کچل) (فروشی، ۱۳۸۸: ۴۰۴) // مقایسه: در گویش ولاتی برای بیان مفهوم «کچل» از واژه gær استفاده می‌کنند که این واژه به همان شکل و معنا نیز در زبان پهلوی رایج بوده است.

۳- واژه ولاتی: kæs معادل فارسی واژه (کوچک) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۷) // معادل پهلوی: kas (کوچک) (فروشی، ۱۳۸۸: ۴۱۵) // مقایسه: واژه پهلوی kas در معنی کوچک، در گذار

زبان پهلوی به فارسی دری، از بین رفته اما همین واژه بدون کوچک‌ترین تغییری در معنا و ساختار هنوز در گویش ولاتی کاربرد دارد و تأییدی بر دیرینگی و نژادگی این گویش است.

۴- واژه ولاتی: kart معادل فارسی واژه (کارد) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۶) // معادل پهلوی: kart (کارد) (فروشی، ۱۳۸۸: ۳۹۹) // مقایسه: یکی از فرایندهای واجی رایج که در انتقال زبان پهلوی به فارسی دری، مشاهده می‌شود، ابدال واج t به d است که گاه در انتهای واژه صورت گرفته است (ر.ک. بهار، ۱۳۹۰: ج ۱: ۲۳۷). مانند واژه پهلوی kart که در فارسی دری kard تلفظ می‌شود. شکل پهلوی این واژه بدون هیچ‌گونه تحول معنایی و فرایند واجی در ساختار، امروزه در گویش ولاتی استفاده می‌شود.

۵- واژه ولاتی: mort معادل فارسی واژه (مورد) (صادقی ۱۳۹۷: ۶۴) // معادل پهلوی: mort (مورد) (فروشی، ۱۳۸۸: ۴۹۵) // مقایسه: گیاه «مورد» (mort)، در زبان پهلوی به شکل murt خوانده می‌شده است (ر.ک.: معین، ۱۳۸۸: ج ۴: ۴۴۲۹)؛ یعنی به همان تلفظی که هنوز هم در گویش ولاتی مرسوم است.

۶- واژه ولاتی: sar معادل فارسی واژه (سار) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۰) // معادل پهلوی: sar (سار) (فروشی، ۱۳۸۸: ۲۹۴) // مقایسه: پرندۀ «سار» (sar) از جمله واژگان زبان پهلوی است که بی‌تغییر معنایی و ساختاری و آوایی، در فارسی امروزی و برخی دیگر از گویش‌های ایرانی، چون ولاتی، متداول است.

۷- واژه ولاتی: sas معادل فارسی واژه (ساس) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۰) // معادل پهلوی: sas (ساس) (فروشی، ۱۳۸۸: ۲۹۴) // مقایسه: واژه «ساس» (نوعی حشرۀ خونخوار) در زبان پهلوی و گویش ولاتی به صورتی مشترک و به شکل sas تلفظ می‌شود.

۸- واژه ولاتی: tæšt معادل فارسی واژه (تشت) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۳) // معادل پهلوی: tæšt (تشت) (فروشی، ۱۳۸۸: ۱۴۰) // مقایسه: «تشت» (tæšt)، از جمله واژه‌های هستند که به لحاظ معنایی، ساختاری و آوایی با هم اشتراک دارند.

۹- واژه ولاتی: tuf معادل فارسی واژه (آب دهان) (صادقی، ۱۳۹۷: ۳۹) // معادل پهلوی: tuf (آب دهان) (فروشی، ۱۳۸۸: ۱) // مقایسه: واژه «توف» (tuf) با تلفظ یکسان در زبان پهلوی و گویش ولاتی، به معنای «آب دهان» است.

۱۰- واژه ولاتی: *vælg* معادل فارسی واژه (برگ) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۵) // معادل پهلوی: *vælg* (برگ) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۷۴) // مقایسه: واژه پهلوی *vælg*، در معنی «برگ»، با دو ابدال ساختاری *v* به *b* و *l* به *t*، به فارسی دری رسیده‌است. در حالی که همین واژه به دور از هر گونه دگرگونی معنایی یا ساختاری در گویش ولاتی، همچنان به حیات خود ادامه می‌دهد.

۲.۵ واژه‌هایی با معنای کاملاً مشابه و اندک تفاوتی در ساختار

دسته دوم واژه‌های مشترک و مشابه گویش ولاتی و زبان پهلوی، آنهایی است که معنایشان در گویش ولاتی و زبان پهلوی دقیقاً همسان؛ اما ساختارشان همراه با تفاوت‌هایی است که در ذیل فرایندهای واجی همچون کاهش، افزایش، جابه‌جایی، ابدال و یا ویژگی‌های خاص آوایی و صرفی گویش ولاتی نسبت به زبان پهلوی یا برعکس، قابل طرح و توجیه است. شمار قابل ملاحظه‌ای از واژه‌های این گروه، در گویش ولاتی و نیز فارسی دری و امروزی یکسان است. تعداد واژه این دسته که بیشترین حجم اشتراکات و تشابهات واژگانی گویش ولاتی و زبان پهلوی را شامل می‌شود، ۴۳۰ واژه (۸۷ درصد) است. در ادامه جستار ۳۰ مورد از این واژه‌ها تبیین و تحلیل تطبیقی شده‌است.

۱- واژه ولاتی: *ama*? معادل فارسی ضمیر (ما) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۰) // معادل پهلوی: *æmah* (ما) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۴۹) // مقایسه: ناهمانندی ساختاری واژه «ما» در گویش ولاتی و زبان پهلوی مربوط به ابتدا و انتهای ساختار آن است. در گویش ولاتی این واژه با واج *a*? آغاز می‌شود و پس از آن واکه *æ* قرار دارد اما همین واژه در زبان پهلوی بدون داشتن واج *a*? با واکه *a* آغاز می‌گردد. نیز در انتهای ساختار پهلوی این واژه، بر خلاف گویش ولاتی، همخوان *h* آمده‌است.

۲- واژه ولاتی: *art*? معادل فارسی واژه (آرد) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۴) // معادل پهلوی: *art* (آرد) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۵) // مقایسه: تنها تفاوت ساختاری واژه «آرد»، در گویش ولاتی، نسبت به زبان پهلوی، افزونی واج *a*? در آغاز آن است که از واج‌های ویژه این گویش می‌باشد.

۳- واژه ولاتی: *izmae*? معادل فارسی واژه (هیزم) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۶) // معادل پهلوی: *ēzm* (هیزم) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۵۶۵) // مقایسه: ریخت پهلوی واژه «هیزم» در قیاس با ریخت ولاتی آن کوتاه‌تر است و بدون واج آغازی *a*? و پایانی *æ* می‌باشد. همچنین واکه *ē* موجود در ریخت پهلوی این واژه، در گویش ولاتی تبدیل به *i* شده‌است.

۴- واژه ولاتی: *orma* معادل فارسی واژه (خرما) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۲) // معادل پهلوی: *hormak* (خرما) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۲۰۱) // مقایسه: حذف واج پایانی *k* و تبدیل واج آغازی *h* به *ʔ*، مجموعه تحول ساختاری واژه «خرما» از زبان پهلوی به گویش ولاتی است.

۵- واژه ولاتی: *ormu* معادل فارسی واژه (گلابی) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۲) // معادل پهلوی: *urmut* (گلابی) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۳۴) // مقایسه: در زبان پهلوی برای واژه «گلابی»، صورت *urmut* ثبت شده؛ که بعدها همراه با تحولاتی در فارسی دری به شکل *amrud* (آمرود) درآمده است (ر.ک. معین، ۱۳۸۸: ج ۱: ۳۵۲). این واژه در گویش ولاتی نیز صورتی نزدیک به ریخت پهلوی آن دارد؛ اما چند فرایند واجی در ساختارش مشاهده می‌شود. این فرایندها شامل حذف واج *t* از پایان واژه و تبدیل واکه *u* به *o*، و *ā* به *u* است. ضمن اینکه در آغاز نمود واجی ولاتی این واژه، بر خلاف ریخت پهلوی آن، واج *ʔ* دیده می‌شود.

۶- واژه ولاتی: *oške* معادل فارسی واژه (خُشک) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۸) // معادل پهلوی: *husk* (خُشک) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۲۰۳) // مقایسه: افزونی واکه *æ* در پایان واژه «خُشک» و تبدیل واج‌های *h* به *ʔ* و *u* به *o* سبب ایجاد تفاوت ساختاری شکل ولاتی آن، در مقایسه با شکل پهلوی‌اش شده است.

۷- واژه ولاتی: *ošpiš* معادل فارسی واژه (شپش) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۰) // معادل پهلوی: *spiš* (شپش) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۳۲۷) // مقایسه: واژه «شپش» در گویش ولاتی، نسبت به زبان پهلوی، ساختاری گسترده‌تر دارد. این واژه در گویش ولاتی، در آغاز خود، دو واج *o* و *ʔ* بیشتر از شکل پهلوی دارد و نیز یک مورد ابدال *s* به *š* در آن مشاهده می‌شود.

۸- واژه ولاتی: *oštor* معادل فارسی واژه (شتر) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۸) // معادل پهلوی: *uštur* (شتر) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۳۲۷) // مقایسه: مقایسه ساختار ولاتی واژه «شتر» با ساختار پهلوی آن نشان می‌دهد که دو بار واکه *o* به *u* تبدیل شده و نیز واج *ʔ* به ابتدای واژه اضافه شده است.

۹- واژه ولاتی: *æxoft-mon* معادل فارسی واژه (خوابیدن) (صادقی، ۱۳۹۷: ۱۰۳) // معادل پهلوی: *xuftæn* (خوابیدن) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۲۰۷) // مقایسه: مصدر «خوابیدن» در گویش ولاتی و زبان پهلوی، پایه فعلی مشترک دارد؛ اگر چه تفاوت جزئی در صورت آن‌ها دیده می‌شود که براساس آن واکه *u* در ریخت پهلوی، به *o* در ریخت ولاتی مبدل گشته و نیز واکه

a به آغاز ریخت ولاتی اضافه شده‌است. با این حال عمده تفاوت ساختاری این دو مصدر را باید مربوط به پسوندهای مصدری دانست که در پهلوی æan- و در ولاتی mon- است.

۱۰- واژه ولاتی: banjæ معادل فارسی واژه (پنجۀ دست) (صادقی، ۱۳۹۷: ۳۹) // معادل پهلوی: banjak (پنجۀ دست) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۱۶) // مقایسه: پسوندهای -ak, -āk, -ūk- و -īk در فارسی دوره میانه، کاربرد فراوانی داشته‌است و با افزودن به بن‌های فعل، اسم یا صفت، واژه‌های زیادی را می‌ساختند. در فارسی جدید، هنگام حذف k از پسوند -ak، آنچه که از این تکواژ باقی می‌ماند، تنها مصوت a است که الفبای فارسی جدید نیز حرفی برای این مصوت کوتاه ندارد؛ اما از آن جایی که این مصوت کوتاه ممیز معنی است و حتماً باید نشان داده شود، این مصوت را در رسم‌الخط جدید، با علامت «ه» نشان می‌دهند و اغلب دستورنویسان آن را «های بیان حرکت» (یعنی حرکت فتحه بازمانده از پسوند -ak) خوانده‌اند (باقری، ۱۳۸۰: ۲۰۷-۲۰۹). این قاعده واجی در تغییر از زبان پهلوی به گویش ولاتی نیز مشاهده می‌شود. مانند واژه پهلوی banjak، در معنی «پنجۀ دست»؛ که در گویش ولاتی با حذف k به شکل banjæ خوانده و به صورت «پنجه» نوشته می‌شود.

۱۱- واژه ولاتی: barmæ معادل فارسی واژه (گریه) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۵) // معادل پهلوی: bramæk (گریه) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۳۰) // مقایسه: bramæk در معنی «گریه» از واژگان زبان پهلوی است که با تغییراتی در ساختار، در گویش ولاتی نیز باقی مانده‌است. ساختار این واژه در عبور از پهلوی به ولاتی با فرایندهای واجی جابه‌جایی واج‌های دوم و سوم، حذف همخوان k از پایان واژه و ابدال واکه ā به a و æ همراه بوده‌است.

۱۲- واژه ولاتی: bera معادل فارسی واژه (برادر) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۲) // معادل پهلوی: brat (برادر) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۷۰) // مقایسه: تلفظی که گویشوران گویش ولاتی از واژه «برادر» دارند، تقریباً شبیه به تلفظ پهلوی آن است، منتها در ساختار ولاتی این واژه، نسبت به ساختار پهلوی آن، شاهد افزایش واکه e، حذف واج t و نیز ابدال واج ā به a هستیم.

۱۳- واژه ولاتی: bey معادل فارسی واژه (به به معنای میوه) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۲) // معادل پهلوی: bēh (به (میوه)) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۸۴) // مقایسه: تفاوت ساختاری واژه «به» (میوه) از پهلوی به ولاتی شامل ابدال واکه ē به e و نیز همخوان h به y است.

۱۴- واژه ولاتی: čel معادل فارسی واژه (چهل) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۵) // معادل پهلوی: čahal (چهل) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۸۲) // مقایسه: در گویش ولاتی ریخت پهلوی واژه «چهل» به صورتی فشرده‌تر و با حذف دو واج میانی h و a و نیز ابدال واکه a به e استفاده می‌شود.

۱۵- واژه ولاتی: čera معادل فارسی واژه (چراغ) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۴) // معادل پهلوی: čarāy (چراغ) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۷۷) // مقایسه: هم‌سنجی ساختاری واژه «چراغ» در گویش ولاتی و زبان پهلوی نشان می‌دهد که ساختار این واژه در گویش ولاتی، با حذف واج ɣ از انتهای ساختار پهلوی آن همراه بوده‌است. تفاوت دیگر اینکه واکه a از ساختار پهلوی این واژه در گویش ولاتی به e تغییر یافته‌است.

۱۶- واژه ولاتی: činæ معادل فارسی واژه (چینه) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۶) // معادل پهلوی: činak (چینه) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۸۳) // مقایسه: واژه «چینه» در گویش ولاتی و زبان پهلوی، معنای مشترک و ساختار مشابه دارد، با این تفاوت که در گویش ولاتی، واکه ĩ موجود در ساختار پهلوی این واژه، به i تبدیل شده‌است. علاوه بر این حذف واج k و تغییر مصوت a به æ در انتهای این واژه صورت گرفته‌است.

۱۷- واژه ولاتی: čira معادل فارسی واژه (چرا) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۰) // معادل پهلوی: čē ray (چرا) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۷۷) // مقایسه: واژه‌های پهلوی مختوم به واج y که قبل از آن واکه a آمده باشد، با اینکه در قرن‌های نخستین فارسی دری هم به همین سیاق کاربرد داشته‌اند اما به مرور واج y از انتهای آن‌ها حذف شده‌است (ر.ک. بهار، ۱۳۹۰: ج ۱: ۳۲۸-۳۲۹؛ باقری، ۱۳۸۰: ۶۳). واژه پهلوی čē ray نیز بر طبق این قاعده، در فارسی امروزه و گویش ولاتی با حذف واج y نوشته و ادا می‌شود. مضاف بر اینکه در ساختار ولاتی این واژه، واکه ē موجود در ریخت پهلوی، به صورت i درآمده‌است.

۱۸- واژه ولاتی: čon معادل فارسی واژه (خرمن کوب) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۴) // معادل پهلوی: šan (خرمن کوب) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۲۰۱) // مقایسه: گویشوران گویش ولاتی اصطلاح پهلوی šan را که نوعی خرمن کوب قدیمی است با مقداری تفاوت در ساختار، به کار می‌برند. آن‌ها در ساختار این واژه به جای همخوان č̌ از č و به جای واکه a از o استفاده می‌کنند.

۱۹- واژه ولاتی: čuvor معادل فارسی واژه (چادر) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۹) // معادل پهلوی: čatur (چادر) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۷۶) // مقایسه: با مقایسه ساختار ولاتی کلمه «چادر»، با ساختار

پهلوی آن، شاهد سه تفاوت هستیم که عبارتند از: ۱. ابدال واژه $\bar{a}$ به u . ۲. ابدال همخوان t به v و ۳. ابدال واژه u به o .

۲۰- واژه ولاتی: $\check{c}u$ معادل فارسی واژه (چوب) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۶) // معادل پهلوی: $\check{c}op$ (چوب) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۱۸۱) // مقایسه: تغییرات ساختاری واژه «چوب» در گویش ولاتی، نسبت به زبان پهلوی، شامل حذف واج p از پایان واژه و تبدیل واژه $\bar{o}$ به $\bar{u}$ است.

۲۱- واژه ولاتی: $derya$ معادل فارسی واژه (دریا) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۲) // معادل پهلوی: $dræya$ (دریا) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۳۳) // مقایسه: تفاوت ساختاری واژه دریا از زبان پهلوی به گویش ولاتی، در ذیل قلب واج‌های r و a و نیز ابدال واژه a به e قابل تبیین است.

۲۲- واژه ولاتی: $diur$ معادل فارسی واژه (دور) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۷) // معادل پهلوی: dur (دور) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۴۳) // مقایسه: واژه $\bar{u}$ که به عنوان دومین واج در ساختار پهلوی واژه «دور» به کار رفته است، در ساختار ولاتی این واژه به آواگروه $i\bar{u}$ تغییر یافته است.

۲۳- واژه ولاتی: $dy/d\bar{u}$ معادل فارسی واژه (دود) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۳) // معادل پهلوی: dut (دود) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۴۳) // مقایسه: ساختار ولاتی واژه «دود»، با حذف واج t از انتهای ساختار پهلوی آن و نیز افزودن واژه i به آن، پدید آمده است.

۲۴- واژه ولاتی: $došmon$ معادل فارسی واژه (دشنام) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۴) // معادل پهلوی: $dušnam$ (دشنام) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۳۷) // مقایسه: تطبیق صورت پهلوی واژه «دشنام» با صورت ولاتی آن، حاکی از آن است که واژه‌های u به o و $\bar{a}$ به $\bar{o}$ تبدیل شده‌اند و نیز جای دو واج n و m با هم عوض شده است.

۲۵- واژه ولاتی: $doti$ معادل فارسی واژه (دختر) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۲) // معادل پهلوی: $d\bar{o}xt$ (دختر) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۲۴) // مقایسه: آنچه که ساختار واژه «دختر» را از پهلوی به ولاتی، متفاوت ساخته، ابدال واژه $\bar{o}$ به o ، حذف واج x و افزودن واژه i به انتهای آن است.

۲۶- واژه ولاتی: $dowri$ معادل فارسی واژه (دوری) (ظرف) (صادقی، ۱۳۹۷: ۴۳) // معادل پهلوی: $duwruk$ (دوری) (ظرف) (فرهوشی، ۱۳۸۸: ۲۴۵) // مقایسه: تفاوت اصلی ریخت پهلوی واژه «دوری»، با ریخت ولاتی آن را باید در پسوندهای به کار رفته در ساختار آن‌ها جست‌وجو کرد. در پهلوی واژه دوری دارای پسوند $-ak$ و در گویش ولاتی دارای پسوند i

است. فرق ساختاری دیگر اینکه در ریخت پهلوی، واج دوم واژه واکه *u* است اما در ریخت ولاتی این واج واکه *o* می‌باشد.

۲۷- واژه ولاتی: *duru* معادل فارسی واژه (دروغ) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۳) // معادل پهلوی: *drō* (دروغ) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۲۳۱) // مقایسه: واژه پهلوی *drō* در معنی «دروغ»، در گویش ولاتی با افزایش واکه *u* و نیز تبدیل واکه *ō* به *u*، به صورت *duru* درآمده‌است.

۲۸- واژه ولاتی: *fayiz* معادل فارسی واژه (پاییز) (صادقی، ۱۳۹۷: ۷۷) // معادل پهلوی: *pātēz* (پاییز) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۰۱) // مقایسه: یکی از موارد ابدال واج *p* از پهلوی به فارسی، تبدیل آن به *f* است (ر.ک. بهار ۱۳۹۰: ج ۱: ۲۳۸). این تحول واجی را می‌توان هنگام مقایسه صورت ولاتی واژه «پاییز» با صورت پهلوی آن مشاهده کرد. همچنین در پاره‌ای از واژه‌ها واج باستانی *t* هنگام گذار از دوره میانه به فارسی جدید، بدل به *i* یا *y* می‌شود (باقری، ۱۳۸۰: ۱۰۸-۱۰۹)؛ که این فرایند واجی هم در ساختار واژه پاییز، از پهلوی به ولاتی، قابل ملاحظه است. ابدال واکه *ē* به *ī* تفاوت ساختاری سوم در ریخت ولاتی واژه پاییز، نسبت به ریخت پهلوی آن است.

۲۹- واژه ولاتی: *givæ* معادل فارسی واژه (گیوه) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۰) // معادل پهلوی: *givak* (گیوه) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۴۳) // مقایسه: واژه پهلوی *givak* طی فرایندهای واجی حذف واج *k* و ابدال واکه‌های *ī* به *i* و *a* به *æ*، در گویش ولاتی به صورت *givæ* نمود یافته‌است.

۳۰- واژه ولاتی: *gusbænd* معادل فارسی واژه (گوسفند) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۸) // معادل پهلوی: *gōspand* (گوسفند) (فره‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۳۹) // مقایسه: واج *p* میانی که از فارسی باستان تا دوره میانه باقی مانده، در صورتی که واج جانبی آن واکه یا یکی از همخوان‌های *r* و *l* و یا *n* باشد، در فارسی جدید اغلب تبدیل به *b* می‌شود (باقری، ۱۳۸۰: ۸۸). این قاعده واجی در ساختار واژه «گوسفند»، از پهلوی به ولاتی، صادق است. ابدال واکه *ō* به *u* دیگر تغییر ساختاری واژه گوسفند از پهلوی به ولاتی محسوب می‌شود.

۳.۵ واژه‌هایی مشابه با اندک تفاوتی در معنا و ساختار

میزان اشتراک و تشابه این دسته از واژه‌ها، نسبت به دو گروه دیگر کمتر است؛ زیرا در واژه‌های این گروه علاوه بر اینکه در ساختار دو واژه معادل، تفاوت اندکی وجود دارد، معنایشان نیز

همراه با ناهمانندی مختصری است. این ناهمانندی مختصر بیشتر مربوط به جزئی‌تر یا کلی‌تر بودن معنای یک واژه در گویش ولاتی نسبت به معنای واژه معادل آن در زبان پهلوی یا بر عکس است. تعداد واژه‌های این دسته کمتر از دو دسته دیگر و تنها ۱۵ واژه (۳ درصد) از اشتراکات و تشابهات واژگانی گویش ولاتی و زبان پهلوی را در بر می‌گیرد. به همین سبب تنها به ذکر ۳ مورد از واژه‌های این گروه، بسنده شده است.

۱- واژه ولاتی: jūvōn معادل فارسی واژه (زیبا) (صادقی، ۱۳۹۷: ۸۴) // معادل پهلوی: jūvān (جوان) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۱۷۲) // مقایسه: لفظ پهلوی jūvān در معنی «جوان» که در فارسی جدید هم با تغییر واکه u به a مرسوم است، در گویش ولاتی با اندک تغییر ساختاری ابدال واکه ā به ō، معنای مجاز گونه «زیبا» به خود گرفته است.

۲- واژه ولاتی: kaftæ معادل فارسی واژه (خمیر افتاده از تنور) (صادقی، ۱۳۹۷: ۶۵) // معادل پهلوی: kaftan (افتادن) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۳۵) // مقایسه: در زبان پهلوی مصدر افتادن به شکل kaftan نوشته و خوانده

می‌شود. در گویش ولاتی پسوند مصدری -an در این واژه به واکه æ مبدل شده تا با ریخت نوین kaftæ، در معنایی جزئی‌تر، برای بیان مفهوم «خمیر افتاده از تنور»، استعمال شود.

۳- واژه ولاتی: sāmon معادل فارسی واژه (مرز بین دو قطعه زمین کشاورزی) (صادقی، ۱۳۹۷: ۵۴) // معادل پهلوی: sāmān (مرز) (فروه‌وشی، ۱۳۸۸: ۴۷۱) // مقایسه: اصطلاح sāmān که در زبان پهلوی به «مرز» اطلاق می‌شود، در گویش ولاتی به معنی نوع خاصی از مرز، یعنی حد فاصل بین دو قطعه زمین کشاورزی است. ضمن اینکه تفاوت ساختاری این واژه از پهلوی به ولاتی، مختصر و محدود به ابدال واکه ā به o می‌باشد.

۶. نتیجه‌گیری

در این پژوهش تطبیقی که به بررسی گویش ولاتی با زبان پهلوی از منظر تشابه واژگانی اختصاص داشت، ۱۸۲۱ واژه‌های گویش ولاتی با واژه‌ها زبان پهلوی در دو سطح معنایی و واجی، مطابقت داده شد که از این میان ۴۹۵ واژه ولاتی (۲۶ درصد) دارای معادل‌های مشترک و مشابه در زبان پهلوی هستند. این واژگان مشترک و مشابه بر پایه اشتراک معنایی و ساختاری در سه دسته: ۱- واژگانی با معنا و ساختار کاملاً مشابه ۲- واژگانی با معنای کاملاً مشابه و اندک تفاوتی در ساختار و ۳- واژگانی مشابه با اندک تفاوتی در معنا و ساختار، قابل بخش‌بندی است.

فراوانی واژگان دسته اول ۵۰ واژه (۱۰ درصد)، فراوانی واژگان دسته دوم ۴۳۰ واژه (۸۷ درصد) و فراوانی واژگان دسته سوم تنها ۱۵ واژه (۳ درصد) است. در میان واژگان دسته دوم و سوم، آنچه که سبب تفاوت ساختاری واژه‌های گویش ولاتی با واژه‌های معادل خود در زبان پهلوی، شده است، تحولاتی است که از طریق فرایندهای واجی چون ابدال، حذف، قلب و... به وجود آمده است. نیز ویژگی‌های خاص آوایی و صرفی گویش ولاتی و زبان پهلوی، مانند واکه‌ها یا پسوندهای واژه‌ساز منحصر به فرد، در به وجود آمدن این گونه تفاوت‌های ساختاری، تأثیرگذار بوده است. از نظر دسته‌بندی موضوعی واژه‌های مشترک و مشابه گویش ولاتی با زبان پهلوی، بیشترین فراوانی از آن واژگان دسته «گیاهان، میوه‌ها و خوارکی‌ها» (۶۴ واژه) (۱۲.۹۲ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به واژگان دسته «آفت‌ها، بیماری‌ها و واژه‌های وابسته آن» (۷ واژه) (۱.۴۱ درصد) است. در پایان لازم به ذکر است که انجام این پژوهش، گویای ظرفیت بالای این گویش، جهت انجام پژوهش‌های زبان‌شناسی و سنجش آن با دیگر زبان‌های ایرانی، به منظور شناساندن هرچه بیشتر و جلوگیری از زوال آن است.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی با موضوعات اشتراکات گویش‌های مختلف ایرانی و راه‌هایی مصون‌ماندن این گویش‌ها از خطر انقراض انجام گیرد.

جدول ۴- فراوانی و درصد فراوانی واژگان مشترک و مشابه گویش ولاتی با زبان پهلوی بر اساس

دسته‌بندی موضوعی

ردیف	دسته موضوعی واژه‌های گویش ولاتی	فراوانی	درصد فراوانی
۱	اندام‌های بدن انسان و واژه‌های وابسته	۳۲	۶.۴۶٪
۲	ابزارهای کار، وسایل خانه، مواد و کانی‌ها	۲۸	۵.۶۵٪
۳	آفت‌ها، بیماری‌ها و واژه‌های وابسته	۷	۱.۴۱٪
۴	بستگان، آشنایان، پیشه‌وران و واژه‌های وابسته	۱۷	۳.۴۳٪
۵	مکان‌ها، معماری‌ها، مصالح و اجزای ساختمان	۱۴	۲.۸۲٪
۶	پوشیدنی‌ها، زیورها و وابسته‌های آن	۱۰	۲.۰۲٪
۷	گیاهان، میوه‌ها و خوراکی‌ها	۶۴	۱۲.۹۲٪
۸	جانوران، موجودات خیالی و واژه‌های وابسته	۵۳	۱۰.۷۰٪
۹	عناصر، موقعیت‌های جغرافیایی و پدیده‌های طبیعی	۲۶	۵.۲۵٪
۱۰	اعداد و واحدهای اندازه‌گیری	۵۹	۱۱.۹۱٪

۱۱	مزه‌ها و رنگ‌ها	۱۰	۲۰۲٪
۱۲	ضمیرها	۱۶	۳۰۳٪
۱۳	خصلت‌های انسانی، رفتارها و واژه‌های وابسته	۴۲	۸۰۴٪
۱۴	واژه‌های متضاد	۶۲	۱۲۰۵٪
۱۵	مصدرها	۵۵	۱۱۰۱٪
۱۶	مجموع	۴۹۵	۱۰۰٪

منابع فارسی

- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۹۳). *تاریخ زبان فارسی*. تهران: انتشارات سمت. چاپ سیزدهم.
- آرانسکی، یوسیف (۱۳۷۸). *زبان‌های ایرانی*، ترجمه علی‌اشرف صادقی. تهران: انتشارات سخن. چاپ اول.
- آرانسکی، یوسیف (۱۳۷۹). *مقدمه فقه‌اللغه ایرانی*، ترجمه کریم کشاورز. تهران: انتشارات پیام. چاپ دوم.
- باقری، مهری (۱۳۸۰). *واج‌شناسی تاریخی زبان فارسی*. تهران: نشر قطره. چاپ اول.
- بهار، محمدتقی (۱۳۹۰). *سبک‌شناسی (تاریخ تطور نشر فارسی)*. جلد ۱. تهران: انتشارات زوار. چاپ چهارم.
- تفضلی، احمد (۱۳۸۹). *تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام*. تهران: انتشارات سخن. چاپ ششم.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۳). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*. چاپ دوم. تهران: انتشارات سمت.
- زمردی، حمیرا (۱۳۹۳). *تاریخ تحلیلی زبان فارسی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ دوم.
- سدهی، سیمین و شهلا رقیب دوست (شهریور ۱۳۹۴). «بررسی و مقایسه ساختار افعال زمان گذشته در گویش ولاتی و کلیمیان اصفهان»، *علم زبان*، ۳ (۴)، ۷-۳۴.
- شفیعی نیک‌آبادی، علی (۱۳۷۶). *گرکویه (جرقویه): سرزمینی ناشناخته بر کران کویر*. اصفهان: انتشارات غزل.
- صادقی، زین‌العابدین (۱۳۹۷). *فرهنگ موضوعی گویش حسن‌آباد جرقویه علیا*. پایان‌نامه ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی - بنیاد ایران‌شناسی.

- طاهری، اسفندیار و مریم نیک‌بخت (خرداد ۱۳۹۹). «پیکانی، از گویش مرکزی ایران در جرقویه اصفهان». *زبان‌شناسی گویش‌های ایرانی*، ۵ (۱)، ۱۵۵-۱۷۹.
- فرشید ورد، خسرو (۱۳۹۲). *دستور مفصل امروز*. تهران: انتشارات سخن. چاپ چهارم.
- فروه‌وشی، بهرام (۱۳۸۸). *فرهنگ فارسی به پهلوی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ چهارم.
- فروه‌وشی، بهرام (۱۳۹۰). *فرهنگ زبان پهلوی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ ششم.
- کلباسی، ایران و رؤیا قتادی (آذر ۱۳۸۹). «ساختمان فعل در گویش جرقویه (ولتی) از دیدگاه رده‌شناسی». *زبان و زبان‌شناسی*، ۳ (۶)، ۱۲۳-۱۰۳.
- مطوری، حسین و الخاص ویسی و بهمن گرجیان و مهران معماری (۱۴۰۰). «بازنمایی خط ذهنی زمان در ساختار زبانی گویشوران فارسی زبان». *زبان پژوهی*، ۱۳ (۴۱)، ۳۲-۹.
- معین، محمد (۱۳۸۸). *فرهنگ فارسی*، جلد ۱ و ۴. تهران: انتشارات امیرکبیر. چاپ بیست و پنجم.
- مکنزی، دیوید نیل (۱۳۷۳). *فرهنگ کوچک زبان پهلوی*. ترجمه مهشید میرفخرایی. تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. چاپ اول.
- ناتل خانلری، پرویز (۱۳۶۵). *تاریخ زبان فارسی*. جلد ۱. تهران: نشر نو. چاپ دوم.

References

- Abolghassemi, M. (2014), *A History of Persian Language*, 13, Tehran: Samt. [In Persian].
- Bahar, M.T. (2011), *Stylistics (History of Persian Prose Evolution)*, 1(4), Tehran: Zavvar. [In Persian].
- Baqeri, M (2001), *Historical Phonology of Persian Language*, 1, Tehran: Qatreh. [In Persian].
- Debirmoghdam, Mohammad (2013). *Taxonomy of Iranian languages*. Second edition. Tehran: SAMT Publications. [In Persian].
- Farhvashi, B. (2009). *Persian Pahlavi Dictionary*, 4, Tehran: Tehran University. [In Persian].
- Farhvashi, B. (2011). *Pahlavi Dictionary*, 6, Tehran: Tehran University. [In Persian].
- Farshidvar, K. (2013). *Detailed Today Grammar*, 4, Tehran: Sokhan. [In Persian].
- Kalbasi, I., & Ghannadi, R. (2007). "Verb Structure in Jarquye Dialect", *Language and Linguistics*, 3(6), 103- 123. [In Persian].

- Mackenzie, D.N. (1994), *A Concise Pahlavi Dictionary*, Translated by Mahshid Mirfakhraei, Tehran: Institute For Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Matoori, H., Veysi, E., Gorjian, B., & Memari, M. (2021). Representation of Mental Timeline in the Language Structure of Persian Speakers. *ZABANPAZHUHI (Journal of Language Research)*, 13(41), 9-32. [In Persian].
- Moin, M. (2009), *Persian Dictionary*, 1 & 4, (25), Tehran: Amirkabir. [In Persian].
- Natel Khanlari, P. (1986), *A History of Persian Language*, 1 (2), Tehran: Nashrenow. [In Persian].
- Oranski. I.M. (1999), *Iranian Languages*, Translated by Aliashraf Sadeqi, 1, Tehran: Sokhan. [In Persian].
- Oranski. I.M. (2000), *Introduction to Iranian Philology*, Translated by Karim Keshavarz, 2, Tehran: Payam. [In Persian].
- Sadeghi, Z. (2018), *A Thematic Dictionary of the Hassan Abad Jarquye-ye Olya Dialect*, A Master Thesis, Tehran: Shahid Beheshti University- Iranology Foundation. [In Persian].
- Sedehi, S & Raghibdoust, Sh. (2015), “*The Structure of the Past Tense Verbs in “Velati” and “Isfahan Jewish” Dialects: A Comparison*”, *Language Science*, 3 (4), pp 7- 34. [In Persian].
- Shafieiye Nikabadi, A. (1997), *Gharkuya (Jarquya): Unknown Land on the Edage of the Desert*, Isfahan: Ghazal. [In Persian].
- Tafazoli. A. (2010), *History of pre-Islamic Iranian Literature*, By the Efforts of Jaleh Amoozgar, 6, Tehran: Sokhan. [In Persian].
- Taheri, E & Nikbakht, M. (2020), “*Peykani: a Central Iraniam Dialect in the Jarquya District*”, *Journal of Iranian Language Linguistics*, 5(1), 155- 179. [In Persian].
- Zomorodi, H. (2014), *The Analytical History of Persian Language*, 2, Tehran: Tehran University. [In Persian].